

Sovětská diplomacie o vytváření slovensko-maďarských vztahů v letech 1939–1940

István Janek

Soviet Policy on the Creation of Slovak-Hungarian Relations in the Years 1939–1940

The subject introduced herein is not well known in Slovak and Hungarian historiography, and has been inquired into on the basis of new documents. In their reports from the years 1939–1941 until the very end, Soviet diplomats dealt with Slovak and Hungarian relations, and therefore this material serves as an interesting contribution toward understanding the relations between these two states. Slovakia's foreign policy was hoping that the Soviet Union as a Slavic brother state would support Slovakia in the Hungarian-Slovak conflict. The rivalry between Hungary and Slovakia, when both states since 1939 were attempting to gain Hitler's favor, eventually led to them even attempting to win points to military domain. Thus, both of the states became ensnared in the war against the Soviet Union, an effort which other satellite states also joined. According to Jozef Tiso, Slovakia needed to enter the war against the Soviet Union because it could thus gain a basis from which to regain its territories that had been annexed to Hungary. The relationship between both states was from the point of view of the foreign policy of the Soviet Union important because it was able to thus gain information about Germany, or as the case may be, it was able to restrain them from declaring war.

Key words: History, Diplomacy, Hungarian-Russian-Slovakian relations, 1939–1941

Po německé okupaci Prahy v březnu 1939 se Edvard Beneš jako bývalý prezident obrátil na politiky velmocí protestními telegramy, v nichž je žádal, aby odsoudili obsazení jeho země Němci.¹ V důsledku německé okupace se státní útvar Česko-Slovensko oficiálně rozpadl, v českých zemích Němci vytvořili protektorát Čechy a Morava a Slovensko den před tím, 14. března 1939, vyhlásilo svou samostatnost.² Benešovy četné výzvy způsobily, že více západních států jednání Německa odsoudilo, ale kromě diplomatických prostředků vážnější kroky neučinily.

¹ Jindřich DEJMEK, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. Část druhá. Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935–1948)*, Praha 2008, s. 204.

² Slovenský ministr zahraničí Ferdinand Ďurčanský zaslal 16. 3. 1939 sovětské vládě dopis, v němž žádal uznání Slovenska. Sovětský lidový komisař zahraničí Maxim Maximovič Litvinov tento dopis ponechal bez odpovědi. Slovenský národní archiv (dále SNA), Ministerstvo zahraničních věcí (dále MZV), Politické zprávy, krab. 112, pod č. 1/1939.

Německo 16. a 17. března 1939 poslalo sovětské vládě nóty, v nichž sdělovalo zánik Československa. Také sovětská diplomacie, pocitující vážnost situace, uvedla svůj aparát do pohybu. Dne 18. března 1939 sovětské ministerstvo zahraničí předalo německému vyslanci v Moskvě vyjádření, v němž v osmi bodech tento čin odsoudilo a nadto konstatovalo, že protektorát Čechy a Morava stejně jako nezávislost Slovenska neuznává.³

Sovětská diplomacie činila za vzniklou situaci odpovědnou Francii a Velkou Británií. Podle ní tyto mocnosti obětovaly malé státy jihovýchodní Evropy jen proto, aby vehnaly nacistické Německo do války proti Sovětskému svazu. Po anšlusu Rakouska a rozbití Československa Sovětský svaz, pocitující nebezpečí německého útoku, chápal uchvácení tohoto území jako ohrožení suverenity vlastního státu, a proto stupňoval svou diplomatickou činnost ve vztahu k východoevropským státům.⁴ V očích sovětské diplomacie nabývalo na významu otevření se směrem ke Slovákům, protože jejich vyslanectví ve Vídni, Praze a pak ve Varšavě byla kvůli německé okupaci buď zrušena nebo mohla dále fungovat jen jako konzuláty, což omezovalo získávání informací. Proto potřebovala jeho vytvoření v Bratislavě.

Směrem ke Slovákům sovětská zahraniční politika po uzavření paktu Ribbentrop – Molotov⁵ vyvolala oboustranně okamžitý zájem a přinesla změnu i pokud se týče diplomatických vztahů. Dne 31. srpna 1939 Vjačeslav Michajlovič Molotov pronesl projev, v němž už vyhlásil, že Sovětský svaz nemůže dále trpět, aby se řešení evropských záležitostí odehrávalo bez jeho účasti.⁶ Proto sovětská zahraniční politika hledala možnost, aby v tomto prostoru znovu zvýšila svůj vliv. Mladá Slovenská republika k tomu poskytovala ideální možnost.

Po paktu Ribbentrop – Molotov rozhodující slovenští politici tento akt hodnotili jako „historický obrát“, který umožní realizaci vzájemné přirozené solidarity Německa a Ruska.⁷ Slovenský ministr zahraničí Ferdinand Ďurčanský⁸ chápal sblížení těchto dvou velmocí jako záruku pro mírový vývoj Slovenska.⁹ Následně po podpisu vzpomínané smlouvy Sovětský svaz už nebyl pro slovenskou politiku ztělesněním destruktivních sil. Jozef Tiso a jeho vláda byli nuceni své předchozí vztahy k bolše-

³ Edvard BENEŠ, *Paměti. Od Mnichova k nové válce a novému vítězství*, II. sv., Praha 1947, s. 438–440.

⁴ Attila SERES, *Magyar revíziós törekvések és a Szovjet külpolitika*, in: *Levélári Közlemények*, 2000, 1–2, s. 81.

⁵ Dne 23. 8. 1939 ministři zahraničí Ribbentrop a Molotov podepsali smlouvu o neútočení a v souvislosti s tím tajný pakt, který obsahoval rozdělení Polska a vymezoval zájmové sféry Německa a Sovětského svazu ve vztahu k východní Evropě. Dohodou se dostal zápas obou velmocí o hegemonii do nové etapy.

⁶ Valentina Vladimirovna MARIJINOVÁ, *Brána na Balkán. Slovensko v geopolitických plánech SSSR a Německa v letech 1939–1941*, Soudobé dějiny, 1994, 6, s. 830.

⁷ *Slovák*, 10. 11. 1939, s. 1.

⁸ Ferdinand Ďurčanský (1906–1974), slovenský politik, právník. Od roku 1935 poslanec v Národním shromáždění za Slovenskou ľudovou stranu. Odpovědný redaktor listu *Nástup*. Od 7. 10. 1938 do 9. 3. 1939 ministr autonomní Tisovy vlády. Po vzniku slovenského státu do roku 1940 ministr zahraničí. Poté důležitější funkce nezastával. V roce 1945 uprchl na Západ. V nepřítomnosti byl odsouzen k trestu smrti. Až do své smrti byl jedním z vůdců slovenské emigrace.

⁹ Pavol MIČIANIK, *Geopolitické postavenie Slovenska v rokoch 1939–1941*, *Politické ve- dy*, 2003, 2, s. 14.

vickému politickému režimu přehodnotit a upustili od úplného odmítání Sovětského svazu, aby jej pak v nové situaci začali považovat za nového spojence Německa. Sovětský svaz současně se sblížením s Německem přehodnotil svoje předchozí stanovisko k rozbití Česko–Slovenska. Nejviditelnějším projevem toho bylo uznání „samostatného“ Slovenska a navázání diplomatických styků s ním. Slovenská politika, jež vzala na vědomí zásadní změnu poměru obou velmocí, téměř okamžitě rozhodla o navázání diplomatických vztahů se Sovětským svazem. Na slovenskou iniciativu odpověděl sovětský vyslanec v Berlíně Alexej Skvarcev. Dne 16. září 1939 informoval svého tamějšího slovenského kolegu Matúše Černáka, že Sovětský svaz je ochoten navázat se Slovenskem diplomatické vztahy.¹⁰ Následně pak byly diplomatické vztahy mezi Slovenskem a Sovětským svazem navázány. Rychlost, s jakou k tomu došlo, potvrzuje, že k tomuto aktu mohlo dojít na základě okamžitého rozhodnutí a souhlasu Vjačeslava Michajloviče Molotova a Josefa Vissarionoviče Stalina. Vyslancem v Bratislavě byl jmenován Georgij Maximovič Puškin,¹¹ v Moskvě pak synovec prezidenta Jozefa Tisa Fraňo Tiso.¹² Fraňo Tiso odjel do Moskvy 11. prosince 1939, Georgij Maximovič Puškin přijel do Bratislavy 2. února 1940, aby se tam ujali svých funkcí.¹³

Sovětský svaz se tak nečekaně stal spojencem slovenské politiky, a toto stanovisko se odráželo i v tisku: „Rusko se svou plnou nezměřitelnou mocí a vahou postavilo na stranu Německa,“ napsal jeden bratislavský list.¹⁴ Po předchozích člancích, odsuzujících Sovětský svaz, to jako velké překvapení mělo vliv na slovenské veřejné mínění; jednalo se o rychlý obrat, který šel ruku v ruce i s oživením hospodářských a obchodních styků.

Bratislavská vláda hodnotila nové styky z hlediska hospodářských výhod, protože Sovětský svaz alespoň částečně mohl kompenzovat ztráty plynoucí z přerušení hospodářských vztahů se Západem. Slováci tehdy už nemohli počítat s žádnou významnější spoluprací se západoevropskými zeměmi a ještě méně se stabilními politickými styky. Představitelé Velké Británie a Francie byli toho názoru, že slovenský stát vznikl jako výsledek machinací německých politiků, a proto byly tyto mocnosti vůči Slovensku nedůvěřivé, což se projevilo i jejich politice.¹⁵ Jejich diplomatické vztahy byly omezeny na minimální úroveň.¹⁶ Sovětští diplomaté na rozdíl od svých západních kolegů ve svých zprávách charakterizovali Slovensko jako „bránu směrem

¹⁰ V. V. MARIJINOVÁ, *Brána Balkán*, s. 830.

¹¹ Georgij Maximovič Puškin (1909–1963), sovětský diplomat. V letech 1939–1941 vyslanec na Slovensku. V roce 1942 šéf 3. evropského odboru Lidového komisariátu zahraničí. V letech 1944–1948 poradce Spojenecké kontrolní komise v Maďarsku, v letech 1945–1948 velvyslanec v Budapešti. V letech 1954–1958 velvyslanec Sovětského svazu v NDR, 1959–1963 náměstek ministra zahraničí.

¹² Fraňo Tiso (1894–1974), gymnaziální profesor, později ředitel banky. Od března 1940 do května 1941 slovenský vyslanec v Moskvě. V roce 1945 emigroval do Kanady. Fraňa Tisa Němci považovali za panslavistu a vedli ho v patrnosti jako osobu protiněmeckého smýšlení. Milan Stanislav ĎURICA, *Dejiny Slovenska a Slovákov v chronologickom prehľade*, Bratislava 1995, s. 166.

¹³ P. MIČIANIK, *Politické postavenie Slovenska*, s. 14–15.

¹⁴ Slovenská politika, 24. 10. 1939, s. 1.

¹⁵ Pavol PETRUF, *Vzťahy medzi Slovenskom a Francúzskom v rokoch 1939–1944*, Historický časopis, 1993, 5–6, s. 694.

¹⁶ P. MIČIANIK, *Geopolitické postavenie*, s. 12–13.

na Balkán“ a jako „oko“ do západní poloviny Evropy, a proto považovali za důležité, aby byla Moskva prostřednictvím jejich zpráv informována o tamních událostech.¹⁷

Slovenské noviny přijaly navázání diplomatických vztahů se Sovětským svazem s velkým nadšením. Dne 24. srpna 1939 vyšel v souvislosti se sovětsko-německým sblížením článek s následujícím textem: „Úzká spolupráce mezi oběma státy může posunout vpřed touhu Slováků, aby se všichni Slováci žijící za hranicemi mohli sjednotit v rámci jednoho státu.“¹⁸ Později slovenská politika už informovala v tom smyslu, že postavení Slovenska bude ještě silnější, protože k německé ochraně se přidruží přátelský vztah se Sovětským svazem. Podle článku bude německo-sovětský pakt jako konsolidační faktor mít vliv na mezinárodní postavení Slovenska a v důsledku toho se Maďaři mohou v Karpatské kotlině třeba i ztratit.¹⁹ Slovenský tisk dostal pokyn neuveřejňovat žádnou takovou zprávu, která by mohla ohrozit slovensko-sovětský poměr. To bylo nezbytné zejména proto, že slovenské vedení vědělo, že sovětská diplomacie bude pozorně sledovat články vycházející ve slovenských novinách a nechtělo zavdávat příčinu k pokažení vztahů.²⁰ Rušivým momentem ve vytváření slovensko-sovětských vztahů v roce 1939 bylo, že bývalý československý vyslanec v Sovětském svazu Zdeněk Fierlinger zůstal v Moskvě a i nadále byl v úzkém spojení s pracovníky sovětského ministerstva zahraničí. Jeho postavení bylo však uznáním Slovenska okamžitě otřeseno. Lidový komisař zahraničí Molotov udělil pokyny svým podřízeným, aby okamžitě přerušili s Fierlingerem styky a oficiálně už ho nepřijímali. Přesto však Sovětský svaz opustit nemusel a zacházeli s ním jako se zástupcem „symbolického státu a země“.²¹

Následně po svém příjezdu do Moskvy Fraňo Tiso okamžitě navázal styky s tamějším německým velvyslanectvím. Na konci roku 1939 Tiso důrazně žádal Bratislavu, aby se ve slovenském tisku a ve veřejných projevech neobjevovaly formulace, které by mohly poškodit vývoj stávajících vztahů se Sovětským svazem, protože to by velmi ztěžovalo jeho práci.²² Tiso jako jednu z prvních osob vyhledal maďarského vyslance v Moskvě Józsefa Kristóffyho,²³ jemuž sdělil svůj názor na slovensko-maďarské vztahy. Vyjádřil svoje sympatie, ale zároveň tlumočil i svoje rozčarování z toho, že se dosavadní slovensko-maďarské vztahy neutvářely dobře. Příčinu viděl v jednáních v Komárně.²⁴ O rozhovoru podal Kristóffy následující zprávu: „To je, jak

¹⁷ V. V. MARIJINOVÁ, *Brána na Balkán*, s. 830.

¹⁸ Slovenská politika, 24. 8. 1939.

¹⁹ Slovenská politika, 19. 9. 1939, s. 1.

²⁰ SNA, MZV, krab. 198 (Zprávy slovenského vyslanectví Moskvě), b.č.

²¹ Daniel ŠMIHULA, *Vnútorný život na velvyslanectve Slovenskej republiky v Moskve v rokoch 1939–1941*, Historický časopis, 1998, 3, s. 479–480.

²² Dagmar ČIERNA-LANTAYOVÁ, *Politické úvahy a súvislosti pri naviazaní diplomatických stykov medzi Slovenskom a Sovietskym zväzom v roku 1939*, Historické štúdie, 1996, 1, s. 81.

²³ József Kristóffy ((1890–1969), diplomat. V letech 1937–1939 pracoval na maďarském vyslanectví ve Varšavě, od 30. 9. 1939 do konce července 1941 maďarským vyslancem v Moskvě.

²⁴ Slovensko-maďarská jednání začala 9. 10. 1938 v Komárně. Československou delegaci vedl ministerský předseda slovenské vlády Jozef Tiso, v čele maďarské delegace stál ministr zahraničí Kálmán Kánya. Cílem jednání bylo stanovit nové hranice mezi oběma zeměmi. Slováci považovali maďarské územní požadavky za přehnané, a tak 13. 10. 1938 jednání skončilo neúspěchem. Slovenská delegace doporučovala na území s maďarským obyvatelstvem pouze územní autonomii, zatímco Maďaři požadovali navrácení těchto území, které vycházelo z etnického základu. Slovenští

se zdá, pro slovenského vyslance bolavé místo, když se mnohokrát zmínil o tom, jak hořké zkušenosti získali v Komárně a poté byli po měsíce udržováni v přesvědčení, že úmyslem Maďarska je v každém případě ohrozit nezávislost Slovenska. Rovněž vídeňská arbitráž pro ně byla velkým rozčarováním, a tak trvalo měsíce, než se mi podařilo překonat nedůvěřivost, kterou z různých stran podněcovaly i individuální snahy, a usilovat o vytvoření normálních vztahů,“ psal ve své zprávě Kristóffy.²⁵ Maďarský vyslanec se v odpovědi snažil přesvědčit slovenského vyslance, že z maďarské strany není nezávislost Slovenska ohrožena. Fraňo Tiso informoval svého maďarského kolegu o tom, že se snaží vybudovat dobré vztahy a především uzavřít obchodní a hospodářskou dohodu se Sovětským svazem, což se podařilo o několik měsíců později.²⁶

Slovenské politické kruhy jakož i slovenské veřejné mínění přijaly fakt o navázání diplomatických vztahů se Sovětským svazem s obrovským, až přehnaným očekáváním. Jozef Tiso soudil, že smlouva uzavřená mezi Němci a Rusy je zárukou toho, že se v Evropě může uskutečnit spolupráce mezi Germány a Slovany.²⁷ Tiso hodnotil spolupráci jako rozhodující krok z hlediska budoucnosti obou národů. Slovenští politici viděli ve vztahu se Sovětským svazem možnost, jak hledat protiváhu vůči německému vlivu, dopadajícímu na zemi. Kromě toho soudili, že na rozdíl od Maďarska s podporou Moskvy mohou počítat.

Hlava státu Jozef Tiso už při výměně názorů s Puškinem, k níž došlo 14. února 1940 u příležitosti předání pověřovacích listin, považoval za důležité vyzvednout sympatie slovenského lidu vůči Sovětskému svazu a nenávisť vůči Maďarsku.²⁸ Ministr zahraničí Ferdinand Ďurčanský si už 5. února stěžoval Puškinovi, že Maďarsko obsadilo část slovenských území, ale Slováci se nevzdávají naděje, že je časem získají zpět.²⁹ Ďurčanský Puškinovi sdělil i svůj názor na Němce: Němci podle něj nepomohli při první vídeňské arbitráži podporovat slovenské územní požadavky z obavy, že by to vyvolalo nelibost jeho spojence Itálie.³⁰ To, co bylo řečeno výše, ukazuje, že slovenská politika nejenže viděla v Moskvě faktor částečně vyrovnávající německý vliv, nýbrž ji považovala za možného konkrétního spojence v územní diskusi s Maďarskem.³¹ Ďurčanský Puškinovi sdělil: kvůli jeho politice ho „Němci nemají rádi“, což pak skutečně vedlo k jeho pádu.³² Tiso získal o vyslanci Puškinovi dojem, že není ateista a také ne bolševik; navíc mu speciálně slíbil, že na území Slovenska nebude šířit socialistickou propagandu, čímž na něj učinil dobrý dojem. Puškin po audienci ve zprávě pro své šéfy zdůraznil, že Slováci „projevují vůči Sovětskému svazu jedno-

a maďarští vedoucí představitelé svěřili celou záležitost arbitrážnímu soudu velmocí a žádali rozhodnutí od nich.

²⁵ Péter PASTOR, *A moszkvai magyar követség jelentései 1935–1941*, Budapest 1992, dokument č. 148, s. 221.

²⁶ Obchodní smlouva mezi Slovenskem a Sovětským svazem byla uzavřena 6. 12. 1940.

²⁷ Slovák, 3. 10. 1939, s. 2–3.

²⁸ V. V. MARIJINOVÁ, *Brána na Balkán*, s. 833.

²⁹ D. ČIERNA-LANTAYOVÁ, *Politické úvahy*, s. 84.

³⁰ V. V. MARIJINOVÁ, *Brána na Balkán*, s. 833.

³¹ Ferdinand ĎURČANSKÝ, *Biela kniha*, II. zväzok, Trenčín 1990, s. 294.

³² D. ČIERNA-LANTAYOVÁ, *Politické úvahy*, s. 85.

značné sympatie“, avšak soudil, že Němci vytvořili Slovensko jako nárazníkový stát mezi Německou říší a Sovětským svazem.³³

Navázání diplomatických styků mezi Sovětským svazem a Maďarskem

Maďarsko a Sovětský svaz navázaly oficiálně diplomatické styky v roce 1934. Pokusy o navázání diplomatických vztahů se odehrály i dříve, ale vždy ztroskotaly na odporu jednotlivých skupin maďarského establishmentu.

Diplomatické vztahy mezi oběma státy nerušeně fungovaly do 2. února 1939, kdy byly dočasně přerušeny. Důvodem byl pro Sověty fakt, že se Maďarsko připojilo k paktu proti Kominterně.³⁴ Lidový komisař pro zahraničí Maxim Maximovič Litvinov informoval maďarského vyslance v Moskvě Mihálye Jungerth-Arnóthyho,³⁵ že jeho vláda uzavírá vyslanectví v Budapešti a očekává, že rovněž Maďarsko odvolá svého vyslance. Sovětská vláda doporučila, aby se diplomatickými záležitostmi mezi oběma zeměmi zabývala tamější vyslanectví ve třetím státě.³⁶ Sovětská diplomacie odůvodňovala svůj krok tím, že Maďarsko se příliš snadno podřídilo zvenčí přicházejícímu německému tlaku a ztratilo svou nezávislost. Sověti zdůraznili, že to neznamená úplné přerušování vztahů mezi oběma státy, nýbrž pouze dočasné zastavení bezprostředního diplomatického vztahu.³⁷ Oficiálně tak diplomatický vztah mezi oběma státy nezanikl, jen byl pozastaven. Mezi oběma státy se zrodila dohoda, aby dalším rozvíjením vztahů byla pověřena jejich vyslanectví existující v hlavním městě třetího státu.³⁸ Protože Moskva uzavřením svého zastoupení v Budapešti přišla o svou informační základnu v prostoru střední Evropy, nahradila ji práce sovětských vyslanectví v okolních státech. Nakonec byly diplomatické vztahy mezi oběma státy znovu obnoveny v září 1939. Nový maďarský vyslanec József Kristóffy odjel do Moskvy v polovině října 1939, Nikolaj Saronov³⁹ zaujal svoje místo v Budapešti na konci listopadu. Tak byly na podzim 1939 mezi Maďarskem a Sovětským svazem obnoveny plnohodnotné diplomatické styky, v čemž sehrálo úlohu i německo-sovětské sblížení. Zajímavý je údaj, že otevření sovětského vyslanectví v Budapešti mělo vliv i na slovensko-maďarský poměr. Slovenský vyslanec Ján Spišiak⁴⁰ to přijal s radostí. Viděl, že na

³³ V. V. MARIJINOVÁ, *Brána na Balkán*, s. 833, 838.

³⁴ Pakt proti Kominterně uzavřely Německo a Japonsko 25. 11. 1936. Dohoda teoreticky směřovala proti Komunistické internacionále a proti Sovětskému svazu. Maďarsko se oficiálně k paktu připojilo 24. 2. 1939.

³⁵ Mihály Jungerth-Arnóthy (1883–1957), kariéerní diplomat. V letech 1934–1939 maďarský vyslanec v Moskvě, 1939–1944 šéf maďarského vyslanectví v Sofii.

³⁶ Magda ÁDÁM, *Magyarország külpolitikája. Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához, III. köt.*, Budapest 1970, dok. č. 285, s. 421.

³⁷ A. SERES, *Magyar revíziós törekvések*, s. 89–90.

³⁸ Attila SERES, *Orosz levéltári források a magyar-szovjet diplomáciai kapcsolatok történetéhez (1939)*, Lymbus füzetek, 2005, s. 227–228.

³⁹ Nikolaj Ivanovič Saronov (1901–198?), sovětský diplomat. V roce 1939 vyslanec Sovětského svazu ve Varšavě, od podzimu 1939 do června 1941 vyslanec v Maďarsku. Po roce 1941 z Lidového komisariátu zahraničních věcí odešel, později zastával různé stranické funkce na Ukrajině.

⁴⁰ Ján Spišiak (1901–1981), právník, diplomat, univerzitní profesor. Od 23. 5. 1939 do roku 1944 slovenský vyslanec v Budapešti.

maďarském ministerstvu zahraničí s ním od té doby mluvili úplně jiným tónem. Podle jeho dojmu Maďaři hodnotili Slovensko jako slovanskou zemi, kterou podporuje i Sovětský svaz. Spišiak žádal Saronova, aby v *Pravdě* vyšly v souvislosti se Slovenskem 2–3 pochvalné články, což by pro zemi „mělo cenu 2–3 divizí“.⁴¹

V sovětsko-maďarském vztahu byla považována za nejistý faktor otázka Podkarpatské Rusi. Sovětské jednotky 25.–26. září 1939 dosáhly původní maďarsko-polské hranice. Objevení se Sovětského svazu v oblouku Karpat znamenalo v maďarsko-sovětském poměru nový zdroj konfliktů. Rusové se v roce 1938 a také na počátku roku 1939 obávali, že pokud se Podkarpatská Rus dostane do německé zájmové sféry, může se stát „ukrajinským Piemontem“, což by mohlo vést až k vytvoření Velké Ukrajiny.⁴² Němci takové plány měli, ale Hitler se jich v důsledku dohody se Stalinem v srpnu 1939 zřekl. Rusové navenek proti zabránění Podkarpatské Rusi Maďary protestovali, ale bylo to výhodnější i pro ně, protože pod maďarskou pravomocí nemohli dále rozvíjet svou činnost ukrajinští nacionalisté. Pro maďarské vedení bylo důležité vědět, zda Sovětský svaz uzná severovýchodní hranice Maďarska, které vznikly v březnu 1939. Maďarské politické vedení pohlíželo na Rusy s nedůvěrou a obavami. Sovětské vedení oficiálně dementovalo, že by v souvislosti s Podkarpatskou Rusí vznášelo nějaké požadavky.⁴³ To podpořila i doprovodná slova plukovníka sovětského generálního štábu Antona Gerasimova při předání maďarských/uherských vojenských zástav z let 1848/49 Maďarsku: „Maďarsko se nikdy nemusí obávat, že by Sověti z dnešního Rusínska požadovali být i píď půdy, což má mezi jiným dva důležité důvody: narušit nynější přirozenou hranici by bylo kvůli několika kouskům půdy úplně zbytečné, navíc všude se usiluje o přirozené hranice. Dvěštemilionové Rusko Rusíny nepotřebuje...“⁴⁴

Slovenský vyslanec v Budapešti Ján Spišiak 20. prosince 1939 nadhodil otázku Podkarpatské Rusi před Nikolajem Saronovem. Saronov se vyhnul tomu, aby otázku rozebíral a sdělil, že tento kraj nikdy k Rusku či Sovětskému svazu nepatřil, a na tom si nepřejí nic měnit.⁴⁵ Sovětský svaz vzal na vědomí připojení Podkarpatské Rusi k Maďarsku i maďarské územní změny z let 1938–1939. Získání Podkarpatské Rusi bylo odloženo na později. Jestliže analyzujeme maďarsko-sovětské vztahy, můžeme konstatovat, že vztahy Sovětského svazu s Německem ovlivňovaly i pozdější vztah k Maďarsku. S Maďarskem Sovětský svaz zacházel jako se spojencem Německa a geopolitické postavení země sledoval v letech 1939–1941 jako možný cíl německé expanze.⁴⁶ Od října 1939 se sovětské vedení snažilo vytvořit s maďarskou vládou dobrý vztah a tento svůj úmysl si přálo zdůraznit právě navrácením zmíněných historických praporů, jakož i prostřednictvím dalších ústupků. Nejdůležitějším cílem sovětské diplomacie bylo odvrátit Maďarsko od úmyslu vstoupit do války a uvolnit jeho vazby na Německo, čehož se dosáhnout nepodařilo.

⁴¹ Attila KOLONTÁRI, *A Szovjetunió és az első bécsi döntés*, Limes, 2007, 2, s. 31.

⁴² Attila KOLONTÁRI, *Magyar-szovjet diplomáciai, politikai kapcsolatok 1920–1941*. Budapest 2009, s. 296.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Béla ZSELICKY, *Kárpátalja a cseh és szovjet politika érdekerében 1920–1945*, Budapest 1998, s. 61.

⁴⁵ A. KOLONTÁRI, *Magyar-szovjet diplomáciai*, s. 305.

⁴⁶ A. SERES, *Magyar revíziós törekvések*, s. 82.

Postoj sovětské diplomacie ke slovensko-maďarskému poměru v roce 1940

Puškin a další sovětští diplomaté cítili, že pro bratislavské politiky je po vztazích k Německu nejdůležitější vztah k Maďarsku, o čemž podávali do Moskvy stálá hlášení. Od roku 1939 diplomatické vztahy Slovenska a Maďarska určovaly tři hlavní otázky: otázka přináležitosti částí bývalých Horních Uher, problém menšin žijících na těchto územích, jakož i získání německé přízně na úkor toho druhého a princip reciprocity. Slovensko o rozloze 38 tisíc km² a se 2,6 miliony obyvatel bylo jedním z nejmenších států Evropy. Téměř 85 % obyvatelstva bylo slovenské národnosti, zbytek tvořila maďarská, německá a rusínská menšina. Zpočátku vůdci Slovenska předestřeli občanům iluzi, že jejich země může plnit mezi Německem, Maďarskem a Polskem podobnou úlohu jako neutrální Švýcarsko, což se kvůli vzniklé politické situaci nemohlo uskutečnit. Krátce po vyhlášení nezávislosti ji Slovensko prohrálo, když 23. března 1939 podepsalo s Německem obrannou smlouvu, tzv. Schutzvertrag. Slovensko se pak zavázalo, že svou zahraniční politiku povede v souladu s německou a v úzké spolupráci s německou brannou mocí bude organizovat svou armádu. Kromě toho souhlasilo s existencí tzv. Schutzzony.⁴⁷ V čele státu stál Jozef Tiso, zároveň byl vytvořen systém jedné strany – Hlinkovy slovenské ľudové strany.

Nejdůležitějším cílem slovenské zahraniční politiky v roce 1939 bylo právní uznání státnosti jak v regionálním, tak širším evropském kontextu. Kromě toho chtěli seznámit mezinárodní veřejné mínění se vznikem a úlohou Slovenska jako středoevropského politického faktoru. Slovenské vedení mělo revizní požadavky a chtělo dosáhnout přezkoumání vídeňské arbitráže. Zároveň se slovenská vláda snažila zabránit tomu, aby se Slovensko dostalo pod cizí nadvládu. V souhrnu tyto úkoly představovaly základní cíle slovenské zahraniční politiky v letech 1939–1941.

V únoru 1940 sovětský vyslanec Puškin jednal s německým vyslancem v Bratislavě Hansem Bernardem o maďarsko-sovětském vztahu. Bernard řekl, že nejprve osvobodili Maďary,⁴⁸ pak Slováky, a tak oba dva státy jsou Německu zavázány. „Dobře víme, že se Maďaři chtěli zmocnit Slovenska. Naopak Slovensko usiluje o to, aby získalo nazpět území, která dostali Maďaři.“⁴⁹ Podle Bernarda by v diskusi obou spojenců nejracionalnějším chováním bylo, kdyby Němci zůstali neutrální a usilovali o dobré vztahy s oběma stranami.⁵⁰ Není těžké za diplomatickými formulacemi postřehnout manipulaci německé politiky, která se snažila vzájemné rozpory svých spojenců využít pro sebe. Puškin si z jednání odnesl dojem, že německá vláda Slováky otevřeně zesměšňuje, protože se na Slovensku cítí být „pánem“ a uvažuje tak, že si může dovolit všecko.

Počátkem roku 1940 se Ďurčanský oddával iluzi, že slovenský stát prostřednictvím své zahraniční a vojenské politiky může získat prostor k samostatnému jednání.

⁴⁷ Území tzv. Schutzzony se táhlo v pásmu 30–40 km před hranicemi Protektorátu Čechy a Morava od polských hranic k hranicím bývalého Rakouska. Na tomto území mohly být rozmístěny pouze německé posádky a Němci zde mohli budovat svá opevnění.

⁴⁸ Hans Bernard osvobozením rozuměl posunutí trianonských hranic ve prospěch Maďarů.

⁴⁹ D. ČIERNA-LANTAYOVÁ, *Politické úvahy*, s. 85–86.

⁵⁰ Tamtéž.

Cílem bylo oslabení německého vlivu.⁵¹ Ďurčanský nedělal žádné tajnosti z toho, že doufá v účinnou podporu Sovětského svazu na zpětné získání slovenských území odtržených na základě rozhodnutí vídeňské arbitráže a případnou podporu Sovětského svazu začal pak i otevřeně zdůrazňovat.⁵² Ďurčanského představa se opírala o plány panslovanské solidarity. Později Ďurčanský případnou podporu sovětské diplomacie chtěl využít jako tajnou zbraň proti Maďarsku.

Vyslanec Puškin po svém příjezdu do Bratislavy okamžitě postřehl, že v zahraniční politice Slovenska je vedle Němců nejdůležitější otázkou poměr k Maďarům. Puškin proto v březnu 1940 vedl rozhovory s maďarským vyslancem v Bratislavě. Maďarský vyslanec mu sdělil, že jeho role na Slovensku je velmi těžká. Stěžoval si, že ho slovenští politici nemají rádi, dokonce ho přehlížejí, někdy diskriminují. Za takových okolností pak není snadné dosáhnout toho, aby se vztahy mezi oběma zeměmi normalizovaly a zlepšovaly. Maďarský vyslanec informoval Puškina také o tom, že Slováci kladou velký důraz na postavení slovenské menšiny v Maďarsku a zároveň vedou celkově nacionalistickou politiku vůči slovenským Maďarům, což je podle něj absurdní způsob přístupu k problému. Dále se pozastavil nad tím, že se spolupracovníky ministerstva zahraničí musí vést korespondenci francouzsky, navzdory tomu, že tam všichni dobře mluví maďarsky.⁵³ Puškin pravidelně zasílal svým nadřízeným také kopie protimaďarsky zaměřených článků ze slovenského tisku a jejich celkový souhrn.

V listu *Slovák* ze 4. dubna 1940 vyšel článek, který na Maďarsko útočil zvláště ostře. Autor se jednoznačně zaměřil na to, že je třeba obnovit hranice Slovenska, ale pouze „mírovou cestou“. Článek vzbudil pozornost sovětských diplomatů; první tajemník sovětského vyslanectví v Bratislavě Ivan Alexandrovič Zajev jednal o této otázce s tajemníkem Hlinkovy strany Jozefem Kirschbaumem. Kirschbaum zdůraznil důležitost navrácení slovenských území připojených k Maďarsku a tento cíl stanovil jako prvořadou snahu slovenské zahraniční politiky. Soudil, že Slováci se kvůli tomu nechtějí podílet na evropské válce, ale nevyklučoval v blízké budoucnosti válku s Maďarskem.⁵⁴

⁵¹ Dagmar ČIERNA-LANTAYOVÁ, *Problém vztahu s Maďarskom v aktivitách politikov a diplomatov Slovenského štátu*, in: Vladimír Goněc – Radomír Vlček (eds), *Z dějin visegrádského prostoru*. Richardu Pražákovi k pětasedmdesátinám, Brno 2006, s. 234–235.

⁵² Ďurčanského politické představy vztahující se k Sovětskému svazu nebyly neopodstatněné mnichovskou dohodou a I. vídeňskou arbitráž sovětská vláda několikrát otevřeně odsoudila. Sovětský svaz neměl námitky proti tomu, aby jižní část Slovenska byla připojena k Maďarsku, nýbrž proti okolnostem arbitrážních dohod, které napomohly dalšímu rozšiřování Německa. „Oficiální vůdci sovětské zahraniční politiky považovali opětovné připojení oblastí s maďarským obyvatelstvem za přirozený důsledek mnichovské dohody ... a ani náznakem nedali najevo, že by to považovali za nespravedlivý nebo násilný akt.“ Jungerth chování sovětského tisku odsoudil, protože podle něj sloužil propagandistickým cílům, když ukazoval Československo jako obětího beránka. Jungerth z toho vyvodil, že sovětské vedení přeci jen může mít do budoucna územní aspirace, protože jinak by nepřipustilo, aby se o Československu psalo se sympatiemi. Tisková kampaň Sovětů, vedená proti Maďarsku, ustala až v prosinci 1938. P. PASTOR, *A moszkvai magyar követség jelentései 1935–1941*, dokument č. 117, s. 166–167.

⁵³ Dagmar ČIERNA-LANTAYOVÁ, *Pohľady na východ*, Bratislava 2002, s. 110.

⁵⁴ Tamtéž, s. 117.

Puškin byl toho názoru, a také to konstatoval ve své zprávě sovětské vládě z dubna 1940, že Němci využívají Slovensko k tomu, aby uplatňovali tlak na Maďarsko.⁵⁵ Barvitě vylíčil i maďarské reakce na slovenské útoky a podrobně informoval o parlamentních projevech Gézy Szüllóa⁵⁶ a Istvána Csákyho na počátku dubna 1940, hodnotících slovenskou politiku, jakož i na ně reagující odpověď Ďurčanského, která zazněla 1. května 1940 a v níž opět na Maďarsko ostře zaútočil.

Parlamentní projev Szüllóa vyvolal na Slovensku události, které také vzbudily pozornost sovětských diplomatů v Bratislavě. Dne 21. dubna 1940 se konaly v Michalovcích protimaďarské demonstrace. Gejza Medrický,⁵⁷ ministr hospodářství, a generální tajemník Slovenské ľudové strany Jozef Kirschbaum pronesli projevy. Maďarů se týkala následující slova: „Na Slovensku je ještě dost stromů, na které je možno pověsit Maďary, dost olova, z kterého je možno na ně ulít kulky, a dost místa v káznicích, kam je možno Maďary zavřít. Maďaři jsou cikánsko-židovské plemeno, které bylo odkojeno kobylím mlékem, a pokud v nich je nějaká kultura, pak ji dostali od Slováků.“⁵⁸ Demonstrace v Michalovcích nebyl jediný případ: organizátoři štvavých kampaní se postarali o to, aby i v jiných městech na Slovensku zazněly podobné, vůči Maďarům nenávistné projevy.

Dne 22. dubna 1940 došlo k protimaďarským demonstracím v Bratislavě, na ulicích byly rozdávány letáky požadující masakrování slovenských Maďarů. Dne 24. dubna v Nitře sekýrou rozbíjeli cedule s maďarskými nápisy a inzultovali po ulicích se procházející Maďary. V mnoha domech obývaných Maďary byla vytlučena okna. Maďaři a Židé byli vyháněni z kaváren a restaurací. Demonstranti se pokusili proniknout i do kanceláře Maďarské strany (Magyar Párt), ale to se jim nepodařilo, a tak jen rozbili okna. V Nitře násilnosti pokračovaly i 25. dubna. Na tržišti byli sledováni prodavači, zda přes zákaz nemluví maďarsky. Podle hlášení se nitranské četnictvo ani nepokusilo demonstraci zabránit.⁵⁹ Dne 27. dubna demonstrovali proti Maďarům v Kežmaroku a kromě toho rozšiřovali kresby zostouzející Maďary. Dne 1. května se protimaďarské útoky opakovaly v Levoči, Prešově a Nitře, mezi aktéry bylo mnoho členů Hlinkovy gardy. Vylepovány byly plakáty s následujícím textem: „Od Vácu až do Miškovce a Popradu je všechno naše! Vaše je Asie, tato půda je naše!“ „Chopte se pušek proti prolhaným Maďarům!“ „Slovensko Slovákům, Asie Maďarům!... Okamžitě chceme všechno zpátky!“⁶⁰

V Prešově měl protimaďarský projev ministr vnitra Alexander Mach:⁶¹ „Je možné, že dříve či později se rozhodně o osudu Evropy.“⁶² My se bát nemusíme. I za-

⁵⁵ V. V. MARIJINOVÁ, *Brána na Balkán*, s. 836.

⁵⁶ Géza Szülló (1872–1957), československý politik maďarského původu, právník. Jeden ze zakladatelů Krajinské křesťanské socialistické strany v roce 1920, v letech 1925–1932 její předseda. Byl činný jako poslanec parlamentu v Praze. Po vídeňské arbitráži člen horní komory maďarského parlamentu (1938–1944). Po roce 1945 se z politiky stáhl a žil v Maďarsku.

⁵⁷ Gejza Medrický (1901–1989), slovenský politik, poslanec parlamentu, novinář. V době Slovenské republiky ministr hospodářství.

⁵⁸ Magyar Országos Levéltár (MOL), Miniszterelnökség (M. E.), K-28, balík 25, položka 65, č. 187528/1940.

⁵⁹ MOL, M.E., K-28, balík 25, položka 65, č. P17339/1940.

⁶⁰ MOL, Külügyminisztérium (KÜM), K-63, balík 460, zpráva č. 15178/1940 (18. 5. 1940).

⁶¹ Alexander Mach (1902–1980), slovenský politik. V letech 1920–1939 šéfredaktor listu Slovenské ľudové strany Slovák. Patřil k radikálnímu křídlu strany. Byl jedním z obžalovaných

hraniční tisk uznává naši životaschopnost. V době našeho tisíciletého útlaku nás zahraničí znalo pouze jako drotáry, a to kvůli našim utiskovatelům. Dnes je to jinak, Maďarsko nám závidí, rádo by si naše postavení s námi vyměnilo. Maďaři ať se raději starají o sebe, o své potíže.“⁶³ Rozdmýchávání protimaďarských nálad postavení Slovenska dále zhoršovalo. Maďarský vyslanec v Berlíně Döme Sztójay byl nucen kvůli protimaďarským útokům německého a slovenského tisku protestovat u německého státního tajemníka Ernsta Woerrmanna. Sztójay soudil, že protimaďarské nálad vyvolávají jednotliví členové slovenské vlády, jak sdělil Woerrmannovi. Maďarská vláda měla zájem na udržení dobrého sousedského vztahu, o čemž svědčilo i to, že maďarský tisk na slovenské útoky nereagoval a choval se pasivně. Woerrmann poznamenal, že slovenský vyslanec v Berlíně ho už navštívil a vyložil mu záležitosti týkající se Maďarů naprosto opačně. Maďarského vyslance upozornil, že Slovensko ještě prožívá pubertu, a proto oni jako rodiče se snaží na ně uplatňovat výchovný vliv. Sztójay na to reagoval následovně: „Jestliže vy jste rodiče, pak tím spíš od vás musíme očekávat, abyste zjednali pořádek, když oni ve své nevychovanosti vyplazují jazyk na své tisíc let staré prarodiče.“⁶⁴ Woerrmann slíbil, že bude u slovenské vlády intervenovat v zájmu zastavení protimaďarských výpadů, dodal však, že to může udělat jen velmi opatrně, protože Slovensko je velmi citlivé na všechny otázky, které se týkají jeho suverenity. Maďarský vyslanec v Berlíně, vyvodiv z rozhovoru poučení, upozornil na to, aby německá vláda nepočítala s tím, že na Slovensku vyvolá protimaďarská nálady.

Dne 7. dubna 1940 Němci zaútočili na Dánsko a Norsko, což naplnilo Slováky novými nadějemi. Počítali s tím, že eventuálně budou mít možnost rozšířit svoje hranice. Vítězství Němců je také triumf Slováků, říkalo se na Slovensku.⁶⁵ Z Vídně dorazily zprávy, podle nichž stojí dvacet německých divizí připraveno postupovat přes Maďarsko proti Rumunsku. Na to Mach a Hlinkova garda po celém Slovensku pokračovali v protimaďarské agitaci, vyzývali všechny do boje proti Maďarům, kterým podle nich „udeřila poslední hodina“. Začali hlásat, že společně s Němci vtáhnou do Maďarska i Slováci. Až po Dunaj obsadí všechno, co jim patří, a osvobodí utlačované maďarské rolníky zpod panství grófů a židovských baronů.⁶⁶ Tyto výhrůžky vyvolaly v Maďarsku negativní ohlas.

Jako odpověď pronesl 30. dubna v horní komoře maďarského parlamentu ostrý projev o protimaďarském chování Slovenska Géza Szüllő. Ve svém vystoupení zdůraznil, že nechce mezi oběma státy vyvolávat napětí, ale dále už nemůže mlčet. Maďarský stát až doposud pěstoval dobrý vztah se Slovenskem, ale slovenské vedení útočně vystupovalo proti Maďarsku s úmyslem škodit. Slovensko je nadarmo Schutzstaat, když se nechová tak, jak by se v důsledku toho očekávalo. „Na Slovensku pod popelem doutnají řeřavé uhlíky, a tyto uhlíky pak chtějí v oheň rozdmýchat ti, kteří

v Tukově procesu, ale byl zproštěn viny. V době Slovenského státu působil jako ministr vnitra, respektive jako vrchní velitel Hlinkovy gardy. V roce 1947 odsouzen k odnětí svobody na 30 let. V roce 1968 byl na základě amnestie propuštěn na svobodu.

⁶² Tím rozuměl válku Německa proti Anglii a Francii.

⁶³ MOL, M.E., K-28, balík 25, položka 65, č. K 17666/1940.

⁶⁴ MOL, KŮM, balík 460, č. 97/pol. 1940 (8. 4. 1940).

⁶⁵ MOL, KŮM, K-63, balík 549, č. 133/pol. 1950 (20. 5. 1940).

⁶⁶ Tamtéž.

chtějí spálit náš stát. ... My Maďaři jak na Slovensku, tak zde jsme vždycky zaznamenali ta píchání špendlíkem, ta žihadla, která proti nám uměla dobře uplatňovat vláda, tisk nebo slovenství. To však vznešenost našeho státu nezasáhlo, my jsme je neregistrovali, nereagovali na ně, protože dobré způsoby jsou nám povinností.⁶⁷ V další části svého projevu Szüllő řekl, že od poloviny dubna 1940 se protimaďarské projevy zmnohonásobily ve více městech. Mezi nimi připomněl Nitru, kde tamější vůdce Hlinkových gard měl říci: „... Kdo v Nitře nebo vůbec na Slovensku mluví maďarsky, tomu je třeba vytrhnout jazyk a kdo v republice mluví maďarsky, toho je třeba umlčet.“⁶⁸ Szüllő se pozastavil i nad tím, že v Bratislavě demonstranti vytloukli okna maďarského vyslanectví a místní četnictvo tomu nezabránilo. Za nepřijatelné dále považoval, že na Slovensku se rozšiřují takové protimaďarské letáky, které oznamují, že je třeba na Maďarsku dobýt území rozprostírající se až po Tisu, po Szolnok. Podle Szüllóa Slováci začali nebezpečnou hru, jejímž cílem je rozbít vztah mezi Maďary a Němci; druhá skupina Slováků pak hledá dohodu s Benešovci. Szüllő zaobaleně útočil i na Macha: jestliže se budou německé jednotky pohybovat přes Slovensko, Mach to bude svým příznivcům servírovat tak, jako by se dohodl s Německem, že Slováci si mohou vzít zpátky všechna ta území, která dostalo po první vídeňské arbitráži Maďarsko. Szüllő žádal maďarské vedení, aby vystoupilo proti slovenským útokům a prostřednictvím hospodářských smluv donutilo Slovensko vybudovat lepší vztah. „Žádám, aby vláda pochopila, že maďarský stát, třebaže malý, opírá se o svá práva, je silnější než ti, kteří jeho práva porušují nebo nechápou ušlechtilé gesto.“⁶⁹

Na Szüllőův projev reagoval ministr zahraničí István Csáky, který, jak se vyjádřil, jménem celého národa vzal na vědomí, že otevřená přátelská ruka napřažená směrem ke Slovákům nenašla odpovídající přijetí a několik skupin se snažilo zlovolnými pomluvami maďarské sblížení znemožnit. Maďarská vláda se s největším sebeovládáním snaží jen o to, aby vytvořila se Slovenskem přijatelný sousedský vztah, řekl Csáky. Kvůli klidu a míru doposud nad mnohým přivírala oči a byla ochotna až do krajnosti být tolerantní, protože Maďaři nehledí na chyby a činy vůdců, nýbrž musí mít na zřeteli i budoucnost obou přátelských národů. Ví o protimaďarských násilnostech, které Szüllő připomněl, a také kvůli tomu zasáhl u příslušných slovenských úřadů, ale maďarská politika kvůli zahraničněpolitické situaci potřebuje opatrnost a sebeovládání. Ale existuje hranice, řekl, kdy pohár trpělivosti může být naplněn, a tehdy bude maďarská vláda nucena vystoupit. Meze naší trpělivosti končí tam, kde nejsou plně dodržována práva na Slovensku žijících Maďarů na lidský život a na vlastní majetek.⁷⁰ Csáky řekl, že vystupuje v zájmu obrany slovenských Maďarů. Maďarsko není slabé a je připraveno svoje zájmy bránit. Na závěr však konstatoval: maďarská vláda si i nadále přeje vést politiku tolerance a míru. Csákyho projev je možno chápat jako upozornění slovenským vůdcům, aby přestali s pronásledováním slovenských Maďarů. Szüllőovo vystoupení v parlamentu přimělo slovenské politiky k zamyšlení, ale znejistilo i slovenské veřejné mínění, kojící se velkými revizními na-

⁶⁷ *A Magyar Országgyűlés Felsőház Naplója*, Budapest 1941, I. k. Az országgyűlés felsőházának 22. ülése (30. 4. 1940), s. 283–284.

⁶⁸ Tamtéž, s. 284.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Tamtéž.

dějemi. Začali mít podezření, že za výstražnými slovy maďarských představitelů se skrývá možná maďarsko-německá dohoda uzavřená na úkor Slovenska.

Spišiak však Csákyho výstražným slovům váhu nedával. Podle něj se Csáky pouze chopil příležitosti, aby si získal trochu popularity, „jinak tomu není třeba připsávat význam“.⁷¹ Spišiak z pověření slovenské vlády vyhledal maďarského ministra zahraničí. Csáky ve snaze zmírnit vzniklou situaci Spišiakovi sdělil, že svůj projev musel přednést proti své vůli na tlak Szüllóa, přesto ale nadále chce rozvíjet se Slovenskem dobré vztahy.

Na interpelaci Gézy Szüllóa reagoval ve slovenském parlamentu slovenský poslanec Konštantín Čulen.⁷² Ve svém projevu se odvolával na to, že „Maďaři převzali svou kulturu od Slovanů, kdyby Tótové (Slováci) nebyli tak měkčí, ani Petőfi by nepsal pod takovým jménem“. Maďarům nelze vděčit ani za navázání hospodářských vztahů, neboť potřebovali dřevo od Slováků, které kupovali kvůli jeho nadbytku. Slováci nechtějí nic jiného než to, na co mají právo, chtějí dosáhnout toho, by patřili ke slovenskému státu a Maďaři k maďarskému. „Slováci nikdy nechtěli patřit ke koruně sv. Štěpána, a kdyby je k tomu někdo nutil, raději by svoje vesnice, města, kostely, školy a domy zapálili a do posledního muže by se bili, než aby se znovu vrátili do takového státního svazku, kde žít bylo horší než v otroctví.“⁷³ Čulen konstatoval, že s maďarským lidem potíže nejsou; oni vystupují pouze proti aristokratům a plutokratům. „Společně se Slováky, žijícími na územích připojených k Maďarsku, osvobodí utlačované maďarské rolnictvo.“⁷⁴ János Esterházy, představitel slovenských Maďarů, Čulenův projev sledoval, ale bezprostředně na něj nereagoval. Později pak dementoval údaje, konstatující, že postavení Maďarů na Slovensku je vynikající a že disponují tolika právy, jak o tom mluvil Čulen.

Německé vedení na Čulenův projev nereagovalo. Maďarský vyslanec v Bratislavě nabyl dojmu, že to je proto, že se nechtělo Slováků dotknout a nechtělo je veřejně kritizovat. „Když Slovensko, jako nezávislý stát stojící pod německou ochranou, chtějí vyličít směrem na jihovýchod jako vzor, otevřeným vyjádřením Německo nechce vzbuzovat dojem, jako by kolem slovenské nezávislosti mohly být vzbuzovány pochybnosti.“⁷⁵ Ovšem tím, že se ke slovenským revizním představám nevyjádřilo, uvolnilo se napětí, hrozící, že se veřejné mínění obrátí proti Němcům, tím spíše, že existovala obava, že by si Slováci mohli hledat nového patrona eventuálně u Beneše nebo v Moskvě. Maďarský vyslanec v Bratislavě György Szabó soudil, že Slováci neuvažují o tom, že by společně s německými jednotkami vtáhli do Maďarska. Dokonce se podle některých zdrojů obávají, že by se maďarsko-německý poměr mohl případně vytvářet na jejich úkor. Upozornil svou vládu na to, že maďarskou akcí na potrestání Slovenska není možno vést bez německého souhlasu. „Taková akce bez

⁷¹ Tibor FRANK, *Roosevelt követe Budapesten 1934–1941*, Budapest 2002, s. 277.

⁷² Konštantín Čulen (1904–1964), slovenský spisovatel, novinář, politik. Do března 1940 byl kulturní atašé ve Washingtonu. V roce 1945 emigroval do Rakouska a poté do Kanady, odkud svými písemnými projevy útočil na Československo. Byl jedním ze zastánců rehabilitace Jozefa Tisa. V roce 1948 ho československý soud v nepřítomnosti odsoudil ke ztrátě svobody na třicet let.

⁷³ MOL, M.E., K-28, Nemzetiségi és Kisebbségi Osztály, balík 44, č. 124/pol 1940 (Zpráva Györgye Szabóa).

⁷⁴ Tamtéž; Slovák 8. 5. 1940, s. 3.

⁷⁵ MOL, KÜM, K-63, balík 459, 120/pol. Zpráva a příloha (7. 5. 1940).

předběžné dohody by mohla dát Říši na základě jejího slibu chránit Slovensko záminku a příležitost, aby otázku aktuálně stále hrozícího tranzitu⁷⁶ vyřešila zbraněmi.⁷⁷

Prvního května 1940 měl v Bratislavě projev Ferdinand Ďurčanský, v němž ostře napadl Maďarsko. Spílal „grófům“ a nazval je největší překážkou dohody mezi oběma zeměmi: „...není chybou slovenské vlády, že tam na Jihu sedí na tak vysokém koni, a když zvyška promlouvají ke Slováckům a udílejí jim svoje rady, jezdec ani nedohlédne na zem. Když se jezdec nedívá, kam kůň šlape, ani mu nepřijde na mysl, že kůň může klopýtnout a on může z něho spadnout. A ani to není chyba slovenské vlády, že slovenský člověk není schopen pochopit, jak mohou na jih od něj mluvit o přátelství, když má takovou zkušenost, že k němu se obracející tvář má podobu Kaina. Ubezpečujeme ale všechny o tom, že my roli Ábela hrát nebudeme.“⁷⁸ Dále uvedl, že Slováci si přejí mír. Na Slovensku chtějí vytvořit takový stát, v němž by všichni Slováci, z nichž 45 % žije v cizích zemích, našli vlídný domov.

Slovensko-maďarská diplomatická a politická diskuse vzbudila pozornost sovětského vedení, a proto sovětské vyslanci dostali příkaz odkrýt její pozadí. Puškin se při osobním setkání se slovenským ministrem zahraničí zeptal, zda byl projev v tak útočném tónu nezbytný. Ďurčanský, který měl se sovětským vyslancem dobré vztahy to zdůvodnil tak, že pouze reagoval na Csákyho projev v budapešťském parlamentu, v němž se vysmíval Slovensku. Chtěl, aby v budoucnu Csákyho přešla chuť takové projevy pronášet.⁷⁹

Sovětský vyslanec v Maďarsku Nikolaj Saronov mluvil 11. června 1940 o slovensko-maďarských vztazích s ministrem zahraničí Csákym. Ten mu řekl, že se Slováci pokoušejí využít Německo proti Maďarsku a navíc proti Maďarům stále intrikují. Csáky připomněl i to, že slovenský vyslanec v Moskvě Fraňo Tiso se před tamějšími maďarskými diplomaty choval jako intrikán či „spiklenec“. Maďarským diplomatům stále připomínal, že spolupráce mezi Sověty a Slováky je vynikající a že obě strany chystají velké věci, o nichž nemůže mluvit.⁸⁰ Tím Fraňo Tiso Maďarům sugeroval, že Sověti mohou eventuálně společně se Slováky vystoupit proti nim. Na Csákyho dotaz na ony „velké věci“ Saronov neuměl dát relevantní odpověď.

Ďurčanský soudil, že Slovensko s vědomím podpory Sovětského svazu za zády už může rozhodně a směle proti Maďarsku vystoupit. Prostřednictvím Fraňa Tisa rozšiřoval zprávu, že pokud by Maďarsko zaútočilo na Slovensko, Sovětský svaz by byl nucen považovat to za *casus belli*.⁸¹ Sověti se k této otázce nevyjádřili. Ďurčanského cílem bylo zdůraznit tím intimnost sovětsko-slovenského vztahu, respektive odradit Maďarsko od případného radikálního kroku. V téže době vyhledal Puškina první tajemník maďarského vyslanectví v Bratislavě Zoltán Sztankay, který si stěžoval, že protimaďarská kampaň vedená slovenskými politiky se pomalu stává netolerovatelnou. Vyjádřil se, že Csákyho projev vůbec nebyl útočný a ani neměl politický charakter. Naproti tomu Mach a Ďurčanský ve svých projevech otevřeně vystoupili s územ-

⁷⁶ Mínen průchod německých jednotek přes Maďarsko.

⁷⁷ MOL, KÚM, K-63, balík 459, 120/pol. zpráva a příloha (7. 5. 1940).

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ D. ČIERNA-LANTAYOVÁ, *Pohlady na východ*, s. 118.

⁸⁰ Archiv vnějšněj politiky Rossijskoj federacii (AVP RF), f 0777, op. 20 p. 109. Gy. 12. 1. 57–64. Dokument poskytl historik Attila Seres.

⁸¹ P. PASTOR, *A Moszkvai maďar követség*, dokument 170, s. 243.

ními požadavky. Maďarští politici ostatně neberou takové invektivy Slováků příliš vážně, neboť v Budapešti vědí, že zájmem Německa je udržení míru ve střední Evropě.⁸² Sovětský vyslanec ve své shrnující analytické zprávě pro Moskvu hledal odpověď na otázku, zda Německo využije Slovensko k tomu, aby časem případně zaútočilo na Maďarsko, či zda pro ně bude jen směnným prostředkem v budoucí německo-maďarské dohodě. Soudil, že ministr zahraničí Ďurčanský usiluje o to, aby oslabil německý vliv a zabezpečil nezávislost Slovenska.⁸³

Zajímavým údajem je, že o maďarsko-slovenských vztazích a o sovětském nebezpečí informuje jedna italská diplomatická zpráva. Počátkem dubna 1940 italský vyslanec v Budapešti referoval ministru zahraničí Galeazzo Cianovi o svém rozhovoru s ministrem zahraničí Csákym, jehož předmětem byl slovensko-maďarský vztah. Podle vyslance Csáky nevěřil úmyslu Německa a jeho konečnému rozhodnutí ohledně Slovenska. Podle Csákyho představuje Slovensko poslední „otevřené dveře“, kudy může proniknout slovanské nebezpečí, tj. sovětské rozšiřování. Sověti mohou přes Slovensko dosáhnout i na česká a polská území. Csáky má informace o tom, referoval italský vyslanec, že mnozí ze slovenských politiků udržují úzké vztahy jak s Moskvou, tak s Benešem. Podle Csákyho názoru slovenští vyslanci v Římě a v Budapešti jsou Benešovi agenti a oba přesvědčení panslavisté, což může představovat nebezpečí stejně pro Maďarsko jako pro mocnosti Osy. Csáky z toho vyvodil následující konsekvence: je i zájmem Evropy, v první řadě pak Itálie a Německa, aby Slovensko předaly Maďarsku, a to „v zájmu vytvoření protislovanského valu a tím i odstranění dělicí linie mezi germánstvím a slovanstvím. Životním zájmem Maďarska by bylo takové řešení, které si zaslouží takovou snahu“.⁸⁴

To, co bylo řečeno výše, jednoznačně dokazuje, že někteří vedoucí představitelé maďarské zahraniční politiky se ještě počátkem roku 1940 nevzdali možnosti získat Slovensko; toto stanovisko se modifikovalo až později. Csáky v souvislosti se Slovenskem zdůraznil nebezpečí představující pro Německo Sovětský svaz.

V polovině června 1940 se v Bratislavě rozšířily zprávy že Sovětský svaz zaslal Maďarsku ultimatum, v němž požadoval, aby maďarská vláda do dvaceti čtyř hodin vyklidila území Podkarpatské Rusi, což, jak se dodatečně ukázalo, byla jen poplašná zpráva. Sovětští diplomaté v Bratislavě zprávu se zájmem vyslechli, ale nekomentovali ji. Slovensko by podporovalo, kdyby Sovětský svaz Podkarpatskou Rus, která dříve patřila československému státu a v listopadu 1938 zčásti a pak v březnu 1939 úplně byla okupována Maďary, obsadil. Ďurčanský o tom 16. června 1940 mluvil se sovětským vyslancem Puškinem. Otevřeně mu řekl, že by slovensko-sovětskou společnou hranici uvítal. Dále se pokusil Puškina přesvědčit, že pokud bude Německo zaneprázdněno Rumunskem, Sovětský svaz by mohl pro sebe Podkarpatskou Rus a Besarábii získat.⁸⁵ Sovětský vyslanec však odpověděl: oni nepovažují Podkarpatskou Rus za tak důležité území, aby se zabývali tím, komu má patřit. Ďurčanský s tím souhlasil, ale rozvedl, že Podkarpatská Rus má z vojensko-strategického hlediska vý-

⁸² Tamtéž, s. 243.

⁸³ D. ČIERNÁ-LANTAYOVÁ, *Pohl'ady na východ*, s. 118–119.

⁸⁴ György RÉTI, *A Palazzo Chigi és Magyarországnak. Olasz diplomáciai dokumentumok Magyarországról a Darányi-kormány megalakulásától a Szovjetunió elleni hadüzenetig, 1936–1941*, Budapest 2007, s. 328.

⁸⁵ V. V. MARIJINOVÁ, *Brána na Balkán*, s. 835.

znamnou úlohu, což Maďaři, Němci a také Italové dobře vědí, a proto ji nechtějí poskytnout Sovětskému svazu. Někteří slovenští politici doufali, že když Sovětský svaz vstoupí do tohoto prostoru, tak při pozdějším mírovém jednání o územním uspořádání může převzít úlohu arbitra, což by pro Maďarsko mohlo znamenat nepříznivý vývoj. Společná sovětsko-slovenská hranice by zřejmě mohla zvětšit ostatně dost omezený zahraničněpolitický manévrovací prostor Slovenska. Sovětské diplomaty se však rozhovoru o přináležitosti Podkarpatské Rusi vyhnuli a nezaujali stanovisko ani k otázce týkající se maďarsko-slovenského poměru. Tím se pro slovenské politiky stalo zřejmé, že Sovětský svaz jim s uskutečňováním jejich revizních představ pomáhat nebude. Později mohli doufat jen v dobrou vůli Berlína.

Před sovětským vyslancem v Budapešti Saronovem se jak slovenský vyslanec Ján Spišiak, tak i ministr zahraničí Csáky snažili druhou stranu očernit. Mezi hlavními body oboustranných žalob v první řadě figurovaly útlak a násilná asimilace maďarské menšiny, která zůstala na Slovensku, respektive slovenské menšiny, která se ocitla v Maďarsku, jakož i pokračující „intrikování“ u Němců proti druhé straně. Moskva se však navzdory slovenským nadějím zdržovala všech takových kroků, které by mohly vést ke konfliktu s Německem. Berlín dal Sovětům několikrát na vědomí, že Slovensko považuje za území patřící do jeho sféry vlivu a že není ochoten strpět tam žádnou konkurenci. Ve své zprávě z července 1940 Puškin poznamenal, že „Slováci od nás očekávají víc než my jim můžeme poskytnout“.⁸⁶ Tím rozuměl politickou podporu a v důsledku toho viděl svoje postavení v Bratislavě jako velmi privilegiované. Puškin sice nazval Slovensko důležitým místem pro pozorování, ale „dokud jsou pány Němci“, pro další rozvoj politických vztahů neviděl žádnou šanci. Protože v roce 1940 Sovětský svaz válčil s Finskem, nebyla v jeho zájmu konfrontace s Německem kvůli Slovensku. Proto také nepovažoval za důležité příliš se na Slovensku angažovat. Sovětská vláda předtím doufala, že Slovensko uzavře i se Sovětským svazem takovou hospodářskou smlouvu o přátelství, jako byla ta s Německem, a tak bude moci zvýšit na Slovensku svůj politický vliv.⁸⁷ Když však Němci při „obraně“ svého satelitního státu zaujali jednoznačné stanovisko, této představy se zřekla a zjistila, že Puškin měl pravdu, když v prosinci 1940 referoval, že od Bratislavy není možno nic čekat, protože vede zcela proněmeckou politiku.⁸⁸ Slovensko i nadále figurovalo ve východoevropských politických plánech Německa jako důležitý nástupní prostor, který nemohl být přenechán jiné mocnosti.

Důsledky jednání v Salcburku pro slovensko-maďarský vztah

Ani politické vedení Maďarska nepohlíželo dobře na přátelení se ministrem zahraničí Ferdinanda Ďurčanského a slovenského vedení se Sověty a pátravým pohle-

⁸⁶ Tamtéž, s. 843.

⁸⁷ Jan RYCHLÍK, *Geneza vztahu mocností k možnosti samostatného Slovenska či obnovy Československa*, in: Valerián Bystrický – Štefan Fano (eds.), *Slovensko na konci druhej svetovej vojny. Stav, východiská a perspektivy*. Zborník materiálov zo sympózia z Častej-Papierničky 23. – 25. 11. 1993, Bratislava 1994, s. 122.

⁸⁸ Tamtéž.

dem sledovalo každý jejich krok. Když slovenský ministr školství Jozef Sivák odjel na počátku května 1940 na jednání do Moskvy, kde se setkal i s ministrem zahraničí Vjačeslavem Molotovem, Maďaři naznali, že nastal čas jednat.⁸⁹ Dne 20. května 1940 maďarský premiér Pál Teleki napsal dopis Hitlerovi, v němž ho upozornil na nebezpečí panslavismu a postup bolševismu. Podle Telekiho sovětský komunismus změnil svou předchozí taktiku a pokouší se působit na slovanské národy. V rozšiřování své ideologie dorazil až do Bratislavy.⁹⁰ Nedůvěru německého vedení vůči záměrům slovenské zahraniční politiky a osobě Ďurčanského v této souvislosti konstatovaly i německé politické analýzy.⁹¹ V dubnu 1940 už i ony potvrzovaly postup Sovětů a zdůrazňovaly Ďurčanského panslavistické přátelství.⁹² Německo proto u svého spojence rychle přistoupilo k disciplinárním opatřením. Ve dnech 27.–28. července 1940 jednali v Salcburku s Hitlerem Jozef Tiso, Vojtěch Tuka a Alexander Mach.⁹³ Třebaže Ďurčanský pozvání nedostal, v Salcburku se přesto objevil, ale když shledal, jak je jeho situace trapná, byl nucen vrátit se do vlasti dřív. Slovenská delegace předala Hitlerovi memorandum s připojenými mapami, kde bylo vyznačeno rozmístění slovenské menšiny v Maďarsku, a popsané příznaky maďarizace byly doplněny údaji vztahujícími se k německé menšině v Maďarsku. Memorandum zdůraznilo šest uzavřených oblastí: 1. Vráble – Surány, 2. Lučenec, 3. Jelšava, 4. Košice, 5. území ležící severně od Sátoraljaújhely, 6. celý okres Sebrance. V doslovu memoranda bylo zdůrazněno, že mír ve střední Evropě mohou zaručit pouze spravedlivé hranice vytvořené na základě etnického principu. Slovensko při uskutečnění tohoto cíle má v úmyslu dosáhnout, aby ke slovenské mateřské zemi připojilo odtržená území, kde žijí Slováci.⁹⁴ V těch částech země, kde je obyvatelstvo etnicky smíšené, by byla mezi Maďarskem a Slovenskem uskutečněna výměna obyvatelstva. Podle slovenské vlády je počet Slováků žijících v Maďarsku příliš vysoký na to, než aby se jich Slo-

⁸⁹ Vjačeslav Molotov, Jozef Sivák a vyslanec Fraňo Tiso se setkali 10. 5. 1940. Kromě sovětsko-slovenských vztahů byla řeč i o Maďarech. SNA, MZV, kart. 198. 11. 5. 1940.

⁹⁰ *Documents on German Foreign Policy 1918–45* (dále DGFP), Series D, Volume IX, The War Years September 1, 1939 – January 31, 1941. Sweet Paul R. et al (eds.), London 1961, dokument č. 284, s. 392–395.

⁹¹ DGFP, 407, dokument č. 539–540.

⁹² Tamtéž.

⁹³ O jednáních v Salcburku srov. Ľubomír LIPTÁK, *Príprava a priebeh salcburských rokovaní roku 1940 medzi predstaviteľmi Nemecka a Slovenského štátu*, Historický časopis 13, 1965, 3, s. 329–365; Miroslav PEKNÍK (ed.), *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*, II., Bratislava 1988, s. 263–265; Jörg K. HOENCH, *Základné črty ríšskonemeckej politiky voči Slovensku pred Salzburgom (marec 1939 – júl 1940)*, in: Ivan Kamenec – Elena Mannová – Eva Kowalská (eds.), *Historik v čase a prostore. Laudatio Ľubomíru Liptákovi*, Bratislava 2000, s. 242–247.

⁹⁴ Postavili proti svatoštěpánské státní ideji hlášané maďarskou politikou doktrínu Velkého Slovenska a Velkomoravské říše. Podle tohoto pojetí by do území Velkého Slovenska patřila území odtržená na základě první vídeňské arbitráže, jakož i území obývaná Slováky na Moravě. Z takto vzniklého státu by byli vysídleni Židé, Maďaři a Cikáni. Naopak Slováci žijící v USA by byli vyzváni, aby se vrátili domů, a tak by bylo vytvořeno početně silné, národnostně homogenní slovenské území, které by umělo čelit jak českým, tak maďarským mocenským snahám. Zrodila se tak i odpověď na maďarskou propagandu odvolávající se na tisíciletou minulost a zdůrazňující kulturní převahu. Podle slovenské verze už i v Pribinově říši byla kultura na vysokém stupni, zatímco si barbarští Maďaři v asijských stepích tehdy ještě naklepávali maso pod koňskými sedly.

venská republika mohla zříci, a proto je nucena vstoupit na cestu revize.⁹⁵ Během jednání v Salcburku Hitler obvinil Tisa a Slovensko z panslavismu a ze sblížování se Sovětským svazem. Tiso reagoval na Hitlerův projev následovně: „Patříme ke Slovákům, ale v první řadě jsme křesťané a jako takoví s bolševickým hnutím nemůžeme jít.“⁹⁶ Tiso rozhodně odmítl, že by sledoval panslavistické cíle, z čehož byl obviněn. Letáky na podporu této politiky, rozšiřované po Slovensku, Tiso připisoval činnosti Židů, Maďarů a Čechů, jejichž cílem bylo očernění Slovenska v očích Německa.⁹⁷

V Salcburku Hitler Tisovi sdělil, že on si jako protislužbu výměnou za ochranu přeje pouze to, aby Slovensko bylo „po vnitropolitické stránce loajální a jednoznačně věřilo v německou věc. Nemá v úmyslu uplatňovat nátlak. Když to Slovensko nebude chtít, pak by Německo chránilo jen karpatskou hranici a z ostatních by se stáhlo tak, jako u pobaltských států, které nechtěly s Německem uzavřít ani smlouvu o neútočení a nyní určitě litují přímých důsledků svého chování“.⁹⁸

Hitler řekl i to, že jeho jediným cílem je, aby viděl Slovensko a jeho lid zdravé a silné a aby dospělo k samostatné, autonomní, suverénní státní existenci.⁹⁹ Tiso Hitlerovi slíbil, že se v jeho lidu nezklame a žádal ho, aby s ním mohl svoje problémy prodiskutovat častěji. Rovněž Hitlera ubezpečil o tom, že slovenský lid i nadále počítá s ochranou Německa a rád se bude podílet na uskutečňování Hitlerových plánů.

Hitler v odpovědi konstatoval, že „vznik nezávislého slovenského státu, blízkého Německu, neodpovídá představám všech evropských vlád“. Poukazuje na Maďarsko, dodal, že „jinde naopak mluví o tisíciletých hranicích, zahraničních národních snahách a společenských problémech“.¹⁰⁰ Tiso na to nadhodil problém slovenské menšiny žijící pod maďarskou nadvládou, ale do řeči mu skočil Ribbentrop: v této chvíli myslet na řešení tohoto problému není aktuální, ale v budoucnu k tomu může dojít. Slovenského vůdce jeho výrok velmi nadchnul. Hitler během jednání potvrdil, že Slovensko je samostatný a suverénní stát. Územní revizi neslíbil, ale ani nezamítl: uspořádání této záležitosti nechal až na dobu po válce. Od slovenského vedení žádal odvolání Ďurčanského a rozhodnou proněmeckou politiku a radikalizaci politiky vůbec. Tiso byl v Salcburku nucen německé požadavky přijmout a Ďurčanského obětovat.¹⁰¹ Navzdory tomu, co zaznělo na jednáních, Slovensko rozhovory za malé vítězství, kterého se slovenská propaganda snažila důkladně využít. Dne 30. července 1940 Tuka v jednom svém projevu citoval vyjádření Ribbentropa, podle něhož

⁹⁵ MOL, KÜM, K-6, balík 459, č. 163/1940 pol. (29. 7. 1940).

⁹⁶ SNA, Národný súd, inv. č. 41, II-A, 925, Jozef Tiso.

⁹⁷ Andrea HILGRUBER (ed.), *Saatsmänner und Diplomaten bei Hitler. Vertrauliche Aufzeichnungen über Unterredungen mit Vertretern des Auslandes 1939–1944, I.*, Frankfurt 1970, s. 191.

⁹⁸ Pobaltské státy obsadil Sovětský svaz. György RÁNKI, *Hitler hatvannycolc tárgyalása 1939–1944. Hitler Adolf tárgyalásai kelet-euróai államférfiakkal. I. köt.*, Budapest 1983, s. 148.

⁹⁹ J. K. HOENCH, *Základné črty*, s. 17.

¹⁰⁰ G. RÁNKI, s. 189–190.

¹⁰¹ Zajímavým údajem k tomu je, že Puškin ve svých zprávách nepovažoval za mezník tuto událost, nýbrž fakt, že Slovensko ztratilo svou samostatnou zahraniční politiku tehdy, když v roce 1940 kapitulovala Francie. Dagmar ČIERNA-LANTAYOVÁ, *Poznámky sovietskeho zástupcu v Bratislave k prejavom napätia medzi Slovenskom a Maďarskom, február 1940 – apríl 1941*, *Historické štúdie* 43, 2004, s. 244.

„Slováci jsou srdeční záležitostí Führera“.¹⁰² Po Salcburku byl Ďurčanský nucen odejít z funkce ministra zahraničí, kterou převzal Tuka, a funkci ministra vnitra dostal Mach. Ďurčanského odvolání natolik překvapilo, že napsal Tisovi dopis, v němž připomínal svoje zásluhy kolem vytvoření slovenského státu, zapřísahal se věností Německu a rozhořčoval se nad svým odvoláním.

Slovenská historiografie řadí jednání v Salcburku mezi nejpodstatnější události z hlediska vývoje politického systému Slovenské republiky. Po salcburských jednáních začalo intenzivní zavádění nacionálně socialistické ideologie a způsobu vládnutí.¹⁰³ Salcburským diktátem začala druhá etapa existence slovenského státu. Země se začala silně fašizovat. Odvolání Ďurčanského znamenalo také konec šíření sovětského vlivu; Puškin poté charakterizoval roli německého vyslance tak, že „se na Slovensku fakticky stal diktátorem“.¹⁰⁴ Pohyb sovětských diplomatů v Bratislavě byl omezen a jejich činnost byla stále více sledována. Puškin po jednání v Salcburku poznamenal, že slovenské oficiální orgány se chovají vůči Němcům s ještě větší loajalitou než dříve. Německému velvyslanci v Bratislavě Ludinovi na jedné recepci před mnoha lidmi řekl: „Slováci jsou Hitlerovi právě tak věrní jako Němci, tak jako poslouchající děti svého otce Hitlera.“¹⁰⁵

Výsledkem jednání v Salcburku bylo i to, že slovenský tisk byl na čas vůči Maďarům zdrženlivý. Zprávy vyslance Puškina jsou toho důkazem. V červnu 1940 se slovenská zahraniční politika obávala, že by se snad mohla uskutečnit její stará noční můra, že Němci předají Slovensko Maďarsku. Tyto obavy posílila návštěva Pála Telekiho a Istvána Csákyho v Německu 10. července 1940. Puškin v souvislosti s tím ve své zprávě napsal: upoutalo ho, že dříve slovenský tisk vedl dalekosáhlou revizionistickou protimaďarskou kampaň. O cestě maďarských politiků naopak zachoval naprostý klid. Dokonce slovenský tisk mlčel i tehdy, když v budapešťském listu *Pester Lloyd* vyšly články, které útočily na slovenskou politiku. Podle Puškina důvodem tehdy bylo, že Berlín Slovákům jednoznačně zakázal propagovat jejich revizionistické představy.¹⁰⁶

V září a počátkem října 1940 ale slovenský tisk opět vyrazil do útoku proti Maďarsku a zároveň se na Slovensku konalo mnoho antimad'arských vystoupení. Vyslanec Puškin se k tomu vyjádřil následovně: „Je těžko předpokládat, že Slováci jednají z vlastního rozhodnutí.“¹⁰⁷ Puškin za nové útoky činil zodpovědné Němce, kteří mlčky podporují Slováky. Podle něho opětovné objevení se otázky slovensko-mad'arských hranic na pořadu dne je možno vysvětlit názorovými odlišnostmi zastávanými v německo-mad'arském vztahu. Revizní naděje slovenských politiků jsou posíleny vždy tehdy, když maďarské vedení nesplnilo německé požadavky dosti rychle nebo nepodpořilo nějaký německý požadavek. Německé diplomacii se vždy podařilo zbrzdit promad'arskou zahraniční politiku nežádoucí slovenské vystoupení a revizním představám bratislavských politiků uměla stanovit hranice, když chtěla.¹⁰⁸

¹⁰² MOL, KÜM, K-63, balík 460. 171/pol. č. 1940 (7. 8. 1940).

¹⁰³ Ivan KAMENEC, *Trauma*, Solymár 1995, s. 89.

¹⁰⁴ V. V. MARIJINOVÁ, *Brána na Balkán*, s. 842.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 844.

¹⁰⁶ D. ČIERNA-LANTAYOVÁ, *Pohľady na východ*, s. 110.

¹⁰⁷ D. ČIERNA-LANTAYOVÁ, *Poznámky sovietskeho zástupcu v Bratislave*, s. 246.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 246.

Soupeření mezi oběma státy, které bylo od roku 1939 vedeno za účelem získat Hitlerovu přízeň, nakonec vedlo k tomu, že se obě země snažily v Hitlerových očích získat zásluhy i ve vojenské oblasti. Tak se Slovensko i Maďarsko zamíchaly do války se Sovětským svazem, a k nim se pak připojily i další satelitní státy Německa. Podle názoru Jozefa Tisa Slovensko muselo vstoupit do války se Sovětským svazem proto, že si tak mohlo vytvořit základ pro opětovné získání území připojených k Maďarsku.

V období mezi léty 1939–1941 se Sovětský svaz zdržoval vystupovat jako arbitr v hodnocení vztahů mezi maďarským a slovenským státem. Po vstupu Slovenska do války se Sovětským svazem se sovětská politika zásadně změnila, což už předem signalizovaly jisté náznaky. Po vstupu Slovenska do války se Sovětský svaz rozhodl podporovat obnovení Československa. Sovětský vyslanec v Londýně Majskij už 4. července 1941 žádal o setkání s Benešem, k čemuž došlo o čtyři dny později.¹⁰⁹ Majskij mu sdělil, že cílem Sovětského svazu je obnovení Československa.¹¹⁰ Krátce nato Sovětský svaz uznal československou exilovou vládu a souhlasil s obnovením Československa v předmnichovských hranicích.¹¹¹ Slováci připojením se k válce proti Sovětskému svazu ztratili naději na to, aby sovětská moc později třeba jen na oko podpořila jejich nezávislost.

Slovensko-maďarské vztahy se během války dále zhoršily, a v listopadu 1941 Maďaři se svým severním sousedem přerušili i diplomatické kontakty. Vztahy mezi oběma státy v letech 1939–1941 sovětská diplomacie sledovala z takového zorného úhlu, aby jejich vývoj dovedla využít z hlediska svých zájmů a zároveň aby zabránila vstupu obou zemí do války proti Sovětskému svazu. Tento záměr ale Německo snadno překazilo.

Z maďarštiny přeložila Eva Irmanová

SUMMARY

As a result of the German advance in the years 1938–1939 the state formation of Czecho-Slovakia collapsed. The Germans created the Protectorate of Bohemia and Moravia from the Czech part, and on 14. March 1939 Slovakia declared its independence. After concluding the Molotov-Ribbentrop Pact, the Soviet Union unexpectedly became an ally of the Slovak policy. Slovak political decision-makers evaluated this act as a “historic turnaround”, which then enabled the realization of mutual solidarity between Germany and Russia. Soviet diplomats by contrast with their Western colleagues characterized Slovakia in their reports as a “gate facing the Balkans” and as an “eye” into the Western half of Europe, and therefore they considered it important that Moscow, by means of their reports, should understand the events that were taking place there. Jozef Tiso assessed cooperation as a crucial even from the point of view of both nations’ future. Slovak politicians saw in their relationship with the Soviet Union the possibility to seek a counterbalance against the German influence that was encumbering the country. Additionally, it was judged that unlike Hungary, the Slovaks would be able to count on support from Moscow.

¹⁰⁹ Beneš, nahlédnuv, že západní mocnosti během mnichovské krize Československo neuchránily, viděl v Sovětském svazu záruku, že s jeho pomocí obnoví jednotu státu a získá zpátky svou moc.

¹¹⁰ E. BENEŠ, *Od Mnichova k nové válce, II*, s. 241; B. ZSELICKY, *Kárpátalja*, s. 48.

¹¹¹ Edward TÁBORSKÝ, *President Edvard Beneš between East and West*, Stanford 1981, s. 183.